

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 13 (Aralık/December 2023), s. 538-549.
|| Geliş Tarihi-Received: 07.11.2023
|| Kabul Tarihi-Accepted: 07.12.2023
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1387240

**İsmail Gaspıralı'da Alafrangalık Algısı ve Hikâyelerindeki
Alafranga Tip Örneği: Cevat Bey**

*The Perception of European in İsmail Gaspıralı and Exemple of European Type in
His Stories: Cevat Bey*

Zeynep YILDIRIM*

Öz

Türk Dünyasının önemli fikir adamlarından biri olan İsmail Gaspıralı (1851-1914) gerek eğitim olsun gerek basın yayın olsun pek çok alanda faaliyet göstermiş, Türk topluluklarının modernleşmesi için çalışmıştır. Yayınladığı Tercüman gazetesi aracılığıyla pek çok kişiye ve topluluğa ulaşmış olan Gaspıralı, bu gazetede sadece siyasi ve fikri yazılar kaleme almamış aynı zamanda tefrika halinde roman ve hikâyeler de yayınlamıştır. Kendisinin kaleme aldığı hikâyelerde, cesaret, ideal ülkenin nasıl olması gerektiği, kadın-erkek eşitsizliği ve kadınların toplumdaki yeri gibi konular hakkında düşüncelerini açıklamış olmasına rağmen, esas olarak üzerinde ısrarla durduğu konu eğitim sorunudur. Bu sorunun sonucu olarak Doğu ile Batı ülkeleri arasındaki fark ortaya konulmuş ve Doğu'nun geri kalmışlığı anlatılmıştır. Geri kalmışlığın ortadan kaldırılmasının ise düzgün bir eğitim ile sağlanabileceği görüşünden yola çıkarak Usul-i Cedit adını verdiği yeni bir eğitim modelini kurgulamış, bunu gerek gazetede yazılarında açıklayarak anlatmış gerekse de açtığı okullarda hayata geçirmiştir. İsmail Gaspıralı'nın eğitimsizlikten veya yanlış eğitim modellerinden kaynaklanan sıkıntıların yol açtığı sonuçları anlattığı roman ve hikâyelerine bakıldığında ise -diğer pek çok sıkıntının yanında- ilk bakışta pek de dikkat çekmeyen bir soruna, "Alafrangalık" sorununa parmak bastığı görülmektedir. Bu çalışmada İsmail Gaspıralı'nın "Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan" (1895) hikâyesinde alafranga özellikler gösteren Ahmet Bey'in oğlu Cevat Bey merkeze alınarak Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâton Bey ile Rakım Efendi* (1875) romanının başkişilerinden olan alafranga tip örneği Felâton Bey ile karşılaştırılacak ve eğitim sorununun yol açtığı yanlış Batılılaşma örneği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Sözcükler: İsmail Gaspıralı, hikâye, alafrangalık, Ahmet Mithat Efendi, Felâton Bey ile Rakım Efendi.

Abstract

İsmail Gaspıralı (1851-1914), one of the important intellectuals of the Turkish World, has been active in many fields, both in education and in the press, and has worked for the modernization of Turkish communities. Gaspıralı, who reached many people and communities through the Tercüman newspaper he published, not only wrote political and intellectual articles, but also published serialized novels and stories. Although he expressed his thoughts on issues such as courage, how the ideal country should be, inequality between men and women and the place of women in society in the stories he wrote, the main issue he

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, e-posta: zeynepyildirim.ege2015@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1194-881X.

insisted on was the issue of education. As a result of this problem, the difference between East and West countries has been revealed and the backwardness of the East has been explained. Based on the view that the elimination of backwardness can be achieved with proper education, he designed a new education model called *Usul-i Cedit*. When we look at İsmail Gaspıralı's novels and stories in which he tells about the consequences of the problems caused by lack of education or wrong education models, it is seen that he put his finger on a problem that does not attract attention at first glance, the problem of "European" - among many other problems. In this study, *Cevat Bey*, the son of Ahmet Bey, who has European style characteristics in İsmail Gaspıralı's story "*Ahmet Bey Taşkesenli and Bedros Ağa Karakaşyan*" (1895) is taken as the center, and the European type sample, one of the protagonists of Ahmet Mithat Efendi's *Felâton Bey ile Rakım Efendi* (1875) novel. It will be compared with *Felâton Bey* and the example of wrong Westernization caused by the education problem will be emphasized.

Keywords: İsmail Gaspıralı, story, european, Ahmet Mithat Efendi, Felâton Bey ile Rakım Efendi.

Giriş: Batılılaşma ve Alafrangalık

Osmanlı sahasında Batılılaşma hareketleri III. Ahmet zamanına (1703-1730) kadar götürülse de resmî olarak Gülhane Hatt-ı Hümayununun (Tanzimat Fermanı) okunduğu 3 Kasım 1839 tarihi bu hareketlerin başladığı tarih olarak kabul edilmektedir. Bu tarihe kadar Batı sadece askerî ve teknik anlamda örnek alınmıştır. Resmî bir değişim belgesi niteliğindeki Tanzimat Fermanı ile birlikte ise devlet askerî ve teknik yeniliklere ilave olarak siyasî ve hukukî olarak da Batılılaşma yolunu seçmiştir. Buna mukabil edebiyat alanındaki gelişmeler daha geç bir tarihte görülmektedir. Modern anlamda Batılı türlerin ilk kez Tanzimat Fermanı'nın ilanından otuz küsur yıl sonra ortaya çıktığı görülür. Berna Moran (2015, s. 9) bizde romanın "tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir anlatı türü olarak" ortaya çıkmadığını belirtirken bu türün Batılılaşmanın bir parçası olduğunun altını çizer ve ekler: "Romanı ilk deneyen yazarlarımız (...) Batı uygarlığını yalnızca sanayi ve teknikte bir ilerleme olarak görmüyor, 'maarif'i ve edebiyatı ile bir bütün olduğuna inanıyorlardı." Bu sebeple edebiyatta da toplum hayatında olduğu gibi bir değişim kaçınılmazdır.

Toplumdaki medeniyet ve kültür değişimi sonucu edebiyata Batı'dan giren yeni türler ile birlikte bu değişim eserlerde ana tema olmuştur. Dolayısıyla yaşanan sosyolojik gelişmeler ile roman ve hikâyeler paralel okumaya müsaittir. Şerif Mardin de (2018, s. 30) bu durumu vurgulayarak Türk romanını Türk modernleşmesini incelemek için kullanılması gereken bir kaynak olarak kabul etmektedir. Ona göre bu romanlar dönemi ve bu dönemde yaşayan seçkin zümrenin hayatı hakkında kanıtlar sunmakla kalmaz, aynı zamanda aydın kesimin de sosyal değişimin getirdiği sorunlara yaklaşımı hakkında bilgi verir.

Tanzimat'la ortaya çıkan sosyal değişim farklı sorunlar doğurmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar (2013, s. 144) Tanzimat'tan sonra gittikçe kuvveti artan bir ikiliğin doğduğunu, onun manzara ve ruh bütünlüğünü kıldığını vurgulayarak bu ikiliğin "alafranga" ve "alaturka" ile "eski" ve "yeni" tabirleriyle ifade edildiğini öne sürmektedir. Ve bu ikiliğin ilk andan itibaren askerî, siyasî ve günlük hayatı olduğu gibi hayatın bir yansıması olan edebiyatı da etkisi altına aldığı görülmektedir.

Değişen toplum yapısı ve ortaya çıkan ikilik ile birlikte edebiyata giren Batılı roman ve hikâye türleri tabii olarak yazarlar tarafından araç olarak görülmüşler, toplumun geri kalmışlığını ortadan kaldırmak, halkı aydınlatıp eğitmek maksadı ile bir nevi toplum mühendisliği materyali olarak kullanılmışlardır. Dolayısıyla bu dönem eserleri didaktik bir niteliğe sahiptir. Yazarlar topluma yanlışı göstererek doğruyu aşılama çabıdır. Bu sebeple eserlerinde toplumda var olan ve düzeltilmesi gereken

sorunları konu olarak işlerler. Batılılaşmayı yanlış anlayıp dejenere olmuş/bozulmuş tiplerin de bu dönemin yaygın konuları arasında olduğu görülmektedir.

“Alafranga” kelimesi Kamus-i Türki'de (2015, s. 44) “Frenk usulünce”, TDK Türkçe Sözlüğünde ise “Avrupa uygarlığını benimsemiş, Avrupa eğitimiyle yetişmiş (kimse)” olarak verilmektedir. Fakat Abdullah Uçman'ın (2002, s. 140) da belirttiği gibi bu tabir, gerçek anlamından farklı olarak “genellikle ‘kılıkta, kıyafette, konuşma biçiminde ve düşünmede toplumun büyük kesiminin gülünç, kendisine aykırı saydığı; Frenk benzetmesi yapmacık ve aşırılıklara kaçan kimse’ şeklinde tanımlanan ‘züppe’ ile eş anlamlı olarak” kullanılmaktadır. Yüzeysel Batılılaşma olarak özetleyebileceğimiz alafrangalık terimi Tanzimat sonrası ortaya çıkan ve dönemin yazarları tarafından çokça eleştirilen bir tipi doğurmuştur.

Bu çalışmada üzerinde durulacak ana sorunu “alafrangalık” teşkil etmektedir. İsmail Gaspıralı'nın *Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan* hikâyesindeki alafranga tip örneği olan *Cevat Bey* merkeze alınarak Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanındaki alafranga tip *Felâton Bey* ile karşılaştırılarak İsmail Gaspıralı'nın alafrangalaşmaya olan yaklaşımı incelenecektir.

1. İsmail Gaspıralı ve Ahmet Mithat Efendi

İsmail Gaspıralı ve Ahmet Mithat Efendi'nin farklı coğrafyalarda yaşayan iki mühim şahsiyet oldukları herkesçe malumdur. Fakat önemli olan nokta; bu iki şahsın aşağı yukarı aynı zaman diliminde aynı konuları kendilerine dert edinmiş olmaları ve bu konular için benzer çözüm yolları üretmeleridir. Fazıl Gökçek (2013, s. 175) “Ahmet Mithat Efendi ile İsmail Gaspıralı, başka hiçbir münasebet olmasa bile, taşıdıkları kaygı ve gerçekleştirmek istedikleri işler dolayısıyla birlikte değerlendirilmeli” demektedir.

Ahmet Mithat Efendi toplumu eğitme amacı gütmüş, eserlerini de bu yönde kaleme almıştır. Toplumu yanlış Batılılaşmadan korumak, geri ve eğitimsiz kalmış halkın bilgili, dürüst, ahlaklı ve üstün nitelikli olması için çaba sarf etmiştir. Edebî eserler yaratmak için değil toplumun okuma alışkanlığı kazanması için uğraşmış, bunu yaparken de hedef kitesini eğitmeyi amaç edinmiştir. Aynı nitelikler İsmail Gaspıralı için de geçerlidir. Bu amaçla ikisi de gazete çıkartmış, ikisi de roman ve hikâye türlerinde eserler vermiş ve halkı aydınlatmaya yönelik faaliyetler icra etmişlerdir. Kısacası ikisinde de temel amaç eğitimidir (Gökçek, 2013, s. 175) ve Tanzimat devri edebî eserlerin özelliklerine uygun olarak yarattıkları eserler didaktik özelliktedir.

Ahmet Mithat Efendi toplumda gördüğü çarpıklıkları hikâyelerinde konu olarak işlemiştir. Alafrangalık da bu konular arasında yer almaktadır. Onun *Felâton Bey ve Rakım Efendi* romanının haricindeki bazı başka hikâyelerinde de alafrangalık konu olarak yer alır. İsmail Gaspıralı'nın eserlerinde de toplumun gelişmesi için Batı örnek verilerek yenileşmenin önemi vurgulanır.

İsmail Gaspıralı (2016, s. 115) “Alafrangalık” ile ilgili düşüncelerini, inceleyeceğimiz hikâyesinden yaklaşık on dört yıl önce, 1881 yılında *Tavrida* gazetesinde yayımlanan *Rusya Müslümanları* adlı makalesinde şu şekilde dile getirmiştir:

“(…) [K]aderin cilvesiyle şu veya bu biçimde herhangi bir yabancı dile hakim ve Avrupalılığın ciddî bilimsel desteği olmaksızın onun zahirî süsünü elde etmiş Müslümanlar, maalesef, faydalı ve hareketli hayat için kaybedilmiş insanlardır. Böyleleri kendi kavimlerinin en iyi özelliklerini kaybetmiş ve başka kavmin kötü özelliklerini kazanmış kişilerdirler, onlar gençliklerinde genelde ucuz, başıboş prensiplerin adamı olup, Bahuş ve Venüs'e tapan kimselerdir. İhtiyar çağlarında ise iğrenç derecede küstah ve iki yüzlü olup her türlü yeniliğe ve gerçek bilgi ve gelişme ışığına karşı mücadele

ederken, gençlikte işledikleri günahları hiç dile getirmezler. Böyle acınacak durumdaki Müslüman tipini kendi aramızda [Rusya Müslümanları arasında], Araplar arasında ve çok sayıda Türkler arasında gözlemledim.”

Bu düşüncelerinde doğal olarak Ahmet Mithat Efendi'nin etkisi görülmektedir. Ahmet Mithat Efendi *Felâatun Bey ile Rakım Efendi* romanını 1875 yılında tefrika etmiş, içinde alafranga tip eleştirileri olan hikâyelerin de yer aldığı *Letaif-i Rivâyat* adlı hikâyeler serisini ise 1870-1894 yılları arasında peyderpey yayınlamıştır. Ahmet Mithat Efendi ile şahsi tanışıklıklarının haricinde Gaspıralı dönemin Osmanlı yazınına takip eden bir entelektüel olması hasebiyle de “alafrangalık” konusuna aşınadır. Ve bu konunun sadece Osmanlı'nın sorunu olmadığı, aksine tüm Türk toplulukları için (özellikle modernleşmek için büyük çaba sarf eden ve Rus hükümeti ile Kadimciler gibi modernleşme yanlılarına mani olmak isteyenlerin de olduğu bir coğrafyada) önemli olduğunun farkındadır. Modernleşmek ve bunu yaparken yanlış yollara sapmamak gereklidir. Bu sebeple konuya bütün Türkler için dikkat çekmiştir.

Saime Selenga Gökgöz (2014, s. 417-418) İsmail Gaspıralı ve Dönemi hakkındaki ayrıntılı çalışmasında şu soruyu sorar: “Özü doğru kavramak, ‘frenk fodulluğu’ olarak kavramamaktı, mukallit alafranga aydın/münevver/ziyalı tipleşmesine de yol verici bu tip, Tanzimat romanlarından ayrı, Ahmed Mithat Efendi'nin (1844) *Felâatun Beyle Rakım Efendi*'sinden (1875) Jön Türk'üne (1910), Türkçü 'Genç Kalem' Ömer Seyfettin'in (1884-1912) Efruz Bey'ine (1919) kadar kendisini betimletirken, Gaspıralı'nın Molla Abbas Fransevî'si nerede duruyordu?” Molla Abbas Fransevî Gaspıralı'nın roman ve hikâyelerindeki önemli karakterlerden biridir ve bu açıdan bakıldığında onun da Batılılaşmayı tam manasıyla anlayamadığı görülmektedir. Fakat Molla Abbas için alafranga tabirini kullanmak doğru olmaz. Onu, Batılılaşmayı yanlış anlamaktan ziyade Batı'yı tanımaya çalışan ve bunu deneme yanılma yöntemiyle yapan acemi bir seyyah olarak nitelenmek daha doğru olacaktır.

Şüphesiz Molla Abbas Fransevî, Gaspıralı'nın yarattığı ve ciddi bir medeniyet eleştirisi yaptığı en önemli karakterdir. Fakat unutulmamalıdır ki Gaspıralı sadece Molla Abbas ile değil, diğer eserleriyle de aynı eleştiriyi yapmıştır. Bu bakımdan, doğrudan eğitim ve alafrangalık eleştirisi yaptığı *Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan* hikâyesi dikkat çekicidir.

2. Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan

İsmail Gaspıralı'nın *Tercüman* gazetesinin 1891 yılı 29 ve 30. sayılarında tefrika olarak yayınladığı, ikinci kez 1895 yılında *İlave-i Tercüman*'ın 43 ve 44. sayılarında biraz değiştirerek ve “Ufacık Milli Hikâye” alt başlığını ilave ederek tekrar yayınladığı *Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan* hikâyesi (Gaspıralı, 2017, s. 447-455) temel olarak eğitimsizlikten kaynaklanan sorunlardan birini; *alafrangalığı* merkeze alan bir eserdir. Bu eser ilk kez *Tercüman*'da yayınlanırken (?) rumuzu kullanılmış, ikinci kez yayınlanırken imza konmamıştır. Fakat Yavuz Akpınar (2017, s. 77-78) “hikâyenin dil, içerik ve taşıdığı mesaj itibarıyla” İsmail Gaspıralı'ya ait olduğu notunu düşmüştür.

Gülnara Seitvanieva (2013, s. 51), *Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan* hikâyesinin içerdiği konuları sıralarken; sosyal bir kurum olarak soyluların durumu, eğitim meselesi ile kadınların (annelerin) çocuklarının eğitimi hususundaki görüşlerinin kıyaslanması ve halkın geleceği gibi konulara dikkat çekmektedir. Ancak İsmail Gaspıralı'nın sayılan konuların haricinde “alafrangalık” sorununu da merkeze aldığı görülmektedir. Bu sorunu alafranga tip olarak kurguladığı Cevat Bey ve onun karşıtı/antonimi olan Ermeni Ohannes ile Mıgırdıç örneklerini karşılaştırarak anlatır. Doğru bir eğitim, sıkı çalışma ve tutumluluk ile nasıl başarılar elde edileceğini Ermeni

kardeşler ile; cahil, mirasyedi, yalancı, toplum normlarına uymayan bir alafranganın (Cevat Bey) ise nasıl her şeyini kaybedip düşkünleşebileceğini gösterir. Gaspıralı bu eserinde esas soruna geçmeden önce onun oluşma nedenlerini göstermek yani sorunun kökenine inmek için geçmişe uzanıp çocukların babalarını kıyas etmekle başlar. Böylece okur hem Ahmet Bey'in hem de Bedros Ağa'nın hayatları hakkında bilgi sahibi olurken çocuklarının nasıl bir aile ve düşünce dünyası içerisinde büyüdüklerini anlar.

Hikâyede ilk olarak Ahmet Bey'in hayatı, onun mizacı ve tüketim şekli (müsrifliği), ardından eşi ve oğlu, daha doğrusu oğlunun eğitim düzeyi ve bunun sebebi açıklanır. Akabinde hemen Bedros Ağa anlatılarak onunla Ahmet Bey arasında mukayese başlar. Ahmet Bey'in kâhyası olan Bedros Ağa hikâyede Ahmet Bey'in antonimidir. Ahmet Bey'den farklı olarak gayet tutumlu bir insan olan Bedros Ağa'nın eşi de Ahmet Bey'in eşinin antonimi olarak hikâyede yer alır ve o da kocası gibi tutumlu ve akıllı bir insandır. Burada kadınların ele alınmasının temel nedeni çocuklarının eğitimleri hakkında söz sahibi olmaları ve onların geleceğini etkileyebilmelerinden kaynaklanır. Müslüman bir kadının sadece mal varlığından dolayı oğlunun eğitime ihtiyacı olmadığını düşünmesine mukabil Hristiyan bir kadın mal varlığı olsa bile çocuklarının eğitimini her şeyin üzerinde görmesi verilmek istenen mesajların belki de en önemlisidir denilebilir. Ahmet Bey'in oğlu Cevat Bey ile Bedros'un oğulları Ohannes ile Mıgırdıç da tıpkı anne babaları gibi birbirlerinin antonimidir. Hikâyede çocukların ailelerinin yönlendirmesiyle aldıkları veya almadıkları eğitim ve bunun neticesinde sonraki hayatlarındaki yaşam biçimleri üzerinden bir karşılaştırma yapılmaktadır. Ahmet Bey'in savurganlığı, annesinin oğlunun eğitime ihtiyacı olmadığını düşünmesi oğullarına farklı bir şekilde yansımış, onu tipik bir alafrangaya çevirerek bütün mal varlığını kaybetmesine ve yanlarında çalışan Bedros'un oğullarına sığınmalarına yol açmıştır. Bedros'un oğulları ise babalarının tutumluluğu, annelerinin onların eğitimine önem verip desteklemesi neticesinde iyi yerlere gelmişler ve alafranga Cevat Bey'i yanlarında işe alarak ona nasihat verecek güce kavuşmuşlardır.

3. Cevat Bey ile Felâton Bey Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Gaspıralı'nın mirasyedi tipi üzerinden verdiği alafranga tip olan *Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan* hikâyesindeki Ahmet Bey'in oğlu *Cevat Bey*'dir. Alafranga züppe kategorisinde yer alan diğer örneklerden ziyade Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâton Bey ile Rakım Efendi* (1875) romanındaki Felâton Bey'in özellikleri Cevat Bey ile daha anlamlı bir şekilde örtüşmektedir. Fakat iki eserin yazıldıkları saha göz önüne alınacak olursa, bu tipler arasındaki benzerlikler kadar bazı farklılıkların olduğu da göze çarpmaktadır.

Berna Moran'ın (2015, s. 259-268) alafranga tipleri züppe ve hain olarak sınıflandırdığı makalesinde Felâton Bey züppe kategorisinde yer alır. Şerif Mardin (2018, s. 45) Batılılaşmış züppeler serisinde birinci sırayı Felâton Bey'e verir. Orhan Okay (2017, s. 424) ise Felâton Bey'i sadece "Ahmet Mithat Efendi'nin alafranga kadrosu içinde bir prototip" olarak sayar. Ancak Felâton Bey için Türk edebiyatındaki alafranga züppenin prototipi olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Çünkü bu tip başka eserlerde gelişip değişerek karşımıza Senai, Bihruz, Meftun gibi farklı isimlerle çıkar. Alafranga züppe tipinin özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Eğitimsiz ama kendisini bilgin zanneden, mirasyedi, elindeki tüm serveti sefahat için yiyip bitirdikten sonra muhtaç duruma düşen ama neden bu şekilde olduğunu idrak edemeyen bir kişi.

Felâton Bey ile Rakım Efendi romanında Ahmet Mithat Efendi, tıpkı İsmail Gaspıralı gibi, yaşadığı dönemi ve içinde bulunduğu toplumu eleştirir. Bunu da iki adamı aile, eğitim, iş, tembellik-çalışkanlık, züppelik-alçakgönüllülük, giyim-kuşam, eğlence, tüketim

şekli, ev yaşamı, metres seçimi, eş seçimi vb. gibi çeşitli konularda karşılaştırarak yapar. Doğru ile yanlış Batılılaşma örneklerini yan yana koyarak ve yanlış Batılılaşan/alafranga tipi komik ve kötü durumlara düşürerek tavrını da açıkça göstermekten geri kalmaz. Gaspıralı'nın hikâyesinden yaklaşık on altı yıl önce yayınlanmış olan *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanının İsmail Gaspıralı için esin kaynağı olduğunu söylemek mümkün. Zira incelediğimiz hikâyede farklılıkların mevcudiyetine rağmen birçok ortak özellik bulunmaktadır. Bunun en belirginini ise benzer bir tip karşılaştırmasının varlığıdır. Üstelik üzerinde durulan konu olan alafrangalık da buna zemin hazırlamıştır.

3.1. Adlandırma

Ahmet Mithat Efendi *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanındaki kişilerin isimlerini özel olarak seçmiş, onlara temsil ettikleri tipleri yansıtan isimler vermiştir. Rakım; rakam yazan, yani hesaplı adamdır. Tanpınar'ın (2013, s. 450) belirttiği gibi bu isim "aynı zamanda yazan adam" anlamına da gelmektedir. Tıpkı ismi gibi Rakım da eğitim almış, yazıp çizen, hesap yapıp ayağını yorganına göre uzatan biridir. Felâton ise filozof Eflatun (Platon)'un isminden mülhemdir. Ya da dejenere olmuş/bozulmuş hâli demek daha doğru olur. Nihayetinde Rakım'ın antonimi olan Felâton da o dönem toplumunun dejenere olmuş/bozulmuş tipini temsil etmektedir. Ahmet Mithat Efendi, romanını kurgularken Doğu-Batı, alafranga-aturka çatışmalarını merkeze alır. Bu çatışma, roman kahramanlarının isimlendirmesinde açık bir şekilde görüldüğü gibi, Felâton'a "Bey", Rakım'a ise "Efendi" unvanlarının verilmesi de aynı amaca hizmet eder: Baba parasıyla okuyup yanlış Batılılaşmanın örneği olan Felâton Bey'e karşılık kendi imkanlarıyla okuyan ve doğru Doğu-Batı sentezi örneğini temsil eden Rakım Efendi.

İsmail Gaspıralı da Ahmet Mithat Efendi gibi kendi eserinde yarattığı tiplerin karakterlerine uygun isimler seçmiştir. Örneğin Ahmet; çok övülmeye, methedilmeye lâyık, çok sevilen, beğenilmiş anlamına gelir: "Bildikleri (tanıdıkları) çok idi. Cümle (bütün) beyler, tüccar Ermeniler, vilayetin Rus memurları, ulema (din bilginleri) ve şeyhler, yolcular Ahmet Bey'in hanesinden (evinden) eksik olmazlar idi. Ruslara Rusça (Rus âdetince), Müslümanlara Müslümanca ziyafetler verip hürmet eder idi. Cümle indinde (herkesin gözünde) 'Miralay Ahmet Bey' pek muteber (itibarlı, saygın) idi." (Gaspıralı, 2017, s. 448). Cevat ismi ise çok cömert manasını taşır. İsmine uygun olarak Cevat Bey babasından miras kalan bütün mal varlığını alafranga bir yaşam sonucu cömertçe harcayarak tüketir (Gaspıralı, 2017, s. 453-454). Gaspıralı da Ahmet Mithat Efendi gibi kahramanlarını "bey" ve "ağa" unvanlarıyla nitelemiştir. Ve aynı şekilde bu unvanlar yanlış ve doğrunun örnekleridir. Ahmet Bey ile oğlu Cevat Bey eğitimsiz, har vurup harman savuran, elindeki avucundakini tüketen örneklerken (babası dürüst ve ahlaklıyken alafrangayı temsil eden oğul Cevat Bey hem eğitim hem ahlak yoksunudur), Bedros Ağa ve oğulları Ohannes ile Mıgırdıç ise tutumlu, bilgili ve çalışkandır (babaları Bedros Ağa eğitimsiz olmasına rağmen oğulları yatılı okullarda okumuş ve iyi eğitim almışlardır).

3.2. Aile ve Eğitim

Ahmet Mithat Efendi Felâton Bey ile Rakım Efendi'yi anlatmaya başlamadan önce onların ailelerini, nasıl bir sosyal çevrede büyüdüklerini ve nasıl bir eğitim aldıklarını sırasıyla verir. Bunun neden gerekli olduğunu ise roman içerisinde açıklar: "Felâton Bey'i güzelce tanıtmak için kendisinin menşe'ini görmek elbet lazımdır. Böyle bir menşe'den neşet eden zatın hâl ve tavrı daha kolay anlaşılabilir." (Ahmet Mithat Efendi, 2015, s. 17). Benzer bir yaklaşım İsmail Gaspıralı'da da görülmektedir. Gaspıralı, Cevat Bey ile Ohannes ve Mıgırdıç kardeşlerin gelişimlerini birinin düşkünleşip diğerlerinin ilerlediğinin anlaşılması için önce babalarını, onların yaşayışlarını, sonra annelerini ve

onların çocuklarının eğitimi hakkındaki görüşlerini kıyaslamaktadır. Böylece olaylar her iki eserde de neden-sonuç ilişkisine bağlanmış olur.

Her iki karakter de (Cevat Bey ile Felâton Bey) ailesinin tutum ve davranışları sonucu alafranga özellikler kazanmıştır. Ama Felâton Bey'in ailesi (babası ve kız kardeşi) de birer alafranga olmasına rağmen Cevat Bey'in alafrangalaşmasının nedeni ailesinin, özellikle de annesinin oğlunun okumasına gerek olmadığı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Felâton Bey'in babası Mustafa Merakî Efendi'nin bilinçsizliği yüzünden oğlu düzgün bir eğitim almamıştır: "Vakıa çocuk mekteb-i rüştiyeye verilmiş olduğundan her gün çantası elinde gider gelirdi. Bundan başka bir de Fransız hocası vardı ki haftada iki defa gelir giderdi. Lakin Mustafa Merakî Efendi öyle tahsil görmüş bir adam olmadığı gibi, çocuğunun tahsiline nezaret dahi vakti olmadığından, oğlunun mektebe gidip gelmesini ve Fransızca hocasının dahi eve gelip gitmesini bir çocuğun terbiyesi için kâfi görürdü." (Ahmet Mithat Efendi, 2015, s. 17-18). Eğitim eksikliği Cevat Bey'de olduğu gibi Felâton'da da vardır. Ama onun alafrangalığı sadece eğitimsizlikle bağlantılı değildir. Felâton Bey'in babasının bir alafranga-meşrep oluşu, çocuklarını bu şekilde yetiştirmesi ve alafrangalığın hüküm sürdüğü bir muhite taşınmaları ile de alakalıdır.

Cevat Bey'deki alafrangalık özellikler ise annesiyle bağlantılıdır. Onun annesi "Müslümanca (Türkçe) ziyade okumak; imam olacaklara ve Rusça ziyade okumak memur ve keşiş için lazım görülür (...) ziyade okumak mal düşkünün beylere ve kethudalara lazım" (Gaspıralı, 2017, s. 449) fikrindedir. Tabii bu durum dönemin ve bölgenin siyasi şartlarından ileri gelmektedir. Gaspıralı, toplumun gözünü açmak için Müslümanlar arasındaki eğitimsizliğe vurgu yaptığı diğer pek çok eserinde olduğu gibi burada da eğitimsizliğin sonuçlarından birinin alafranga özellikler sergileyerek elindeki serveti kaybeden bir tip yaratmıştır. Eğitim sorunu üzerine düşünen ve bu konuda toplumda değişiklik yapmak isteyen Gaspıralı, alafranga tip kurgularken de odak noktasına Müslüman cemaat arasındaki eğitime bakış açısını yahut eğitim sorununu koymuştur: "Oğulcuğu Cevat Bey, mahalle mollasından İslamca (Türkçe-Arapça) ve polisa (polis) tercümanından Rusça tahsil ediyor (öğreniyor) idi. Lakin istediği vakit okup (okuyup) istemediği vakit okumaz idi. Hocalar gelip çay içip gidiyorlar ve bey babası ve hanım anası, Cevat Bey'in üzerine varıp ders için zor etmiyorlar (sıkıştırmıyorlar) idi. Ziyade okumaz ise de (daha fazla okumasa da) gerekeni bilir zannediyorlar idi. Ziyade tahsil için Ahmet Bey, oğlunu haneden (evinden) çıkarıp uzak mekteplere yollamak istemiyor idi." (Gaspıralı, 2017, s. 449).

3.3. Karakterlerin Antonimleri/Karşıtları

Ahmet Mithat Efendi Felâton Bey'in antonimi olarak Rakım Efendi tipini yaratmıştır. Felâton Bey'in tam zıddı bir kişilik olan Rakım doğru Batılılaşmış, Doğu-Batı sentezi örneğidir. İyi eğitim alan Rakım, çok çalışkan ve aynı zamanda kendi kendisini de yetiştiren bir adamdır: "Kendi hâhişi ve dadısının sevk ve teşviki sayesinde Arabîden sahv ve nahiv filandan maada Risale-i Erbaa'yı şerhleriyle beraber layıkıyla gördü. Hele mantık cihetini Tasdikât hitamına kadar pek kuvvetli tahsil eyledi. İlm-i hadis ve tefsirde oldukça behre kazandı. Fıkhı dahi gözden geçirdi. Farisî'den Gülistan ve Baharistan ve Bostan ve Pend-i Attar ve Hafız ve Saib'i tekmiil etmekten kat'-ı nazar en müntehab parçalarını ezber dahi eyledi. Fransızca'ya gelince: Bir kere lisanda rüsum peyda eyledi. Badehu Galata'daki dostundan hikmet-i tabiiye, kimya, teşrih-i menafiü'l-azayı oldukça tahsil edip Beyoğlu'ndaki Ermeni dostunun kütüphanesinde dahi coğrafya, tarih, hukuk ve muahedat-ı düveliyeye dair lüzum derecesinin fevkinde dahi malumat topladı." (Ahmet Mithat Efendi, 2017, s. 27-28). Aldığı eğitim ve kendisini yetiştirmesine ilave olarak o, hayatının her anını hesaplayarak yaşar. Felâton'un babasından miras kalan serveti yiyip bitirmesine karşılık Rakım çalışkanlığı sayesinde fakirlikten kurtularak

maddi durumunu düzeltir. Düzenlidir, açık göz ama alçakgönüllüdür, parayla ders verecek ve yayınevine çeviri yapabilecek kadar iyi derecede Fransızca bilir. Onun Batılılaşması Felâton gibi göstermelik değildir. Bu sebeple de çevresinden itibar görür.

İsmail Gaspıralı'nın hikâyesinde ise Cevat Bey'in antonimi Bedros Ağa'nın oğulları Ohannes ile Mıgırdıç'tır. Olumlu örneklerin gayrimüslimlerden seçilmiş olmasının tek sebebi; Müslümanların eğitime önem vermemesine mukabil Hristiyanların eğitim konusundaki görüşlerini vermektir. Böylece onların refah seviyelerinin Müslümanlardan neden daha ileri olduğunu göstermek istemektedir. Ohannes ve Mıgırdıç kardeşler annelerinin görüşü ve babalarının gayretleriyle evden uzakta ama iyi bir eğitim almışlardır: "Hanım, Cevat Bey'i ilim ve tahsil ile yorultmak (yormak?), zahmete koymak istemediği hâlde Meryem, gece gündüz oğullarını terbiye ve tahsil ettireceğini (okutacağını) fikreder (düşünür) idi. Bu zamanda ilimsiz, marifetsiz yol ve meydan alınamayacağını (ilerlenmediğini; mevki sahibi olunamadığını) iyi fahmlemiş (anlamış) idi. (...) Şu vakte kadar Ohannes ve Mıgırdıç adlı iki oğlu yetişip geldi (yetiştirdi). Meryem ve kart babaları (ihtiyar dedeleri) Keşiş Efendi, bunların terbiye ve tahsiline ziyade gayret ettiklerinden, Bedros Ağa, senelerce cemettiği (topladığı) akçaları kızganmayıp (esirgemeyip), Ohannes ile Mıgırdıç'ın tahsiline sarf ediyor (harcıyor) idi. Sekiz sene gimnaziyada [Rusya'da Çarlık döneminde klasik dillerin de okutulduğu orta seviyeli okul; lise] okup tekmil ettikten son (okuyup bitirdikten sonra) mekatib-i âliyeden (yüksek okullardan) üniversiteler yani darü'l-fünun mektebine gittiler ve güzel tahsil edip ziyalı ve malumatlı (aydın ve bilgili) adamlar oldular." (Gaspıralı, 2017, s. 450-451). Ailelerinin ileri görüşlülüğü sayesinde Bedros'un oğulları da Rakım gibi çalışkanlıkları neticesinde iyi yerlere gelirler.

3.4. Tüketim Şekli

Batılılaşma Osmanlı'ya beraberinde tüketim ekonomisini de getirmiştir ve Felâton Bey, bu dönem kendisini bu akıma kapıranları temsil etmektedir. Berna Moran (2015, s. 55) "Ahmet Mithat için alafraza züppelik bir para harcama tarzı idi ki bu tarz para harcağış Türk-Osmanlı geleneklerine de ters düşüyordu." tespitinde bulunmaktadır. Fakat Rus işgali altındaki topluluklarda bu şekil bir tüketim söz konusu değildir. İsmail Gaspıralı'nın eserine bakacak olursak; Ahmet Bey'in tüketim şekli daha ziyade eski geleneklere dayanmaktadır. Osmanlı'nın Batılılaşma mecburiyetinde olmadığı zamanlarda da görülen bu harcağış servet edinmek yerine çevresine mal-mülk dağıtma geleneği olan ve "ağalık/beylik vermekle olur" atasözünün özünü oluşturmaktadır: "Dili tatlı ve hoş, sofrası, ziyafeti açık ve meydanda, hediyesi, ikramı çok, merdane (cömert) bir beyzade idi. Akranı (yaşlıları) ile keyif ve işret dahi (yiyip içmeyi de) sever idi. Kızgın (ateşli ve coşkulu) ve sarhoş hâlinde daha merdane oluyor idi. Her ziyafette, her düğünde beş-on at, beş-on kıymetli kilim (halı) falan hediye eder idi." (Gaspıralı, 2017, s. 448). Cevat Bey'in harcağış tarzı ise babasından oldukça farklı, tam bir mirasyedi tipidir. Felâton Bey gibi Osmanlı sahasında görülen alafrazağın getirdiği şekilde yaşayış tarzından dolayı elindeki avucundaki bütün varlığı harcamaktadır: "Cevat Bey, merhum pederi (babası) kadar dahi mal ve mülkünü idare edemiyor idi; lakin, masarif (masrafları) ve saltanatı bundan eksik değildi. Vefatına kadar Ahmet Bey, mal ve servetinin iki sülüsünü telef etmiş (üçte ikisini yok etmiş) idi. Bu hâlde Cevat Bey'e ancak bir sülüsü (üçte biri) kalıp günden gün (günden güne) borç ziyadeleşip (artıp), hâli müşkül olmakta idi." (Gaspıralı, 2017, s. 453).

Batılılaşmayı gerçek anlamıyla kavrayamamasına rağmen sadece Batılı görünme gayreti içerisinde olan, Batılılar gibi giyinip onlar gibi yaşamaya gayret eden alafraza tipler "içine doğup büyüdükleri toplumun örf, âdet, gelenek ve ahlak anlayışına daima ters düşen davranışlar içindedir." (Uçman, 2002, s. 140). İsmail Gaspıralı'nın yarattığı

alafranga tip örneği olan Cevat Bey de içinde yaşadığı topluma aykırı, toplumun kabul etmeyeceği davranışlar sergilemektedir. Cevat Bey ile babası Ahmet Bey'in kıyaslandığı bölüm onun toplumda kabul görmeyen davranışlarını açıklamaktadır: "Ahmet Bey, hiç yalan söylemez bir bey idi. Sözüne herkes amel eder (uyar) idi. Cevat Bey, bazı yalan söylemeğe tenezzül ettiğinden sözüne emniyet edilmiyor (güvenilmiyor) idi. Ahmet Bey, hiçbir vakit şanıdan aşağı (kendine yakışmayan) iş etmiyor idi. Cevat Bey, muhalif-i şan ve şöhret (adına ve şöhretine yakışmayan) işlerde bulunuyor idi. Ahmet Bey 'şarap haramdır' deyü içmez idi. Cevat Bey 'haramdır' deyü içer idi." (Gaspıralı, 2017, s. 454). Onun bu davranışlarının neticesi olarak toplumda babası kadar bile itibarı kalmaz. Ama o da tıpkı Felâton Bey gibi bu durumun farkında değildir (Gaspıralı, 2017, s. 453).

3.5. Yaşayış Tarzı

Ahmet Mithat Efendi için alafranga yaşamın tek kabul edilebilir tarafı; insanın kazandığı kadar harcamasıdır. Yazar, olumlu örnek olan Rakım'ın ağzından (2015, s. 106) şöyle der: "Bak öyleyse söyleyecek söz bulamam. Bu yaşayış kazançlıysa âlâdır. Bir adam kazandığı kadar yaşayabilir." İsmail Gaspıralı'da böyle bir ayırım yoktur. Onun örnek karakterleri bu konuda daha tedbirlidir. Sahip olduklarını açığa vurmazlar: "[Bedros Ağa] Az senelerde hayli mal cemetmiş (toplamı) idi; lakin, meydana vermiyor (ortaya çıkarmıyor) idi. Ayağında eski başmak (ayakkabı), üstünde eski yamaklı çekmen (yamalı kaftan) ile yürür idi. Ancak bayramlarda Ahmet Bey yeni çekmen ve ruba (elbise) verdiğinden bir iki günler temiz giyinir idi." (Gaspıralı, 2017, s. 450).

Olumsuz örnek/alafranga tipler olan Cevat Bey ile Felâton Bey'in arasında ise ciddi bir yaşayış tarzı farkı bulunmaktadır. Felâton Bey'in yaşayış tarzı -tıpkı babası gibi- bilinçli olarak alafranga bir hayat sürmek maksadını taşır. Ahmet Mithat Efendi Felâton Bey'in babasını anlatırken onun alafranga-meşrep olduğunu belirttikten sonra alafranganın o dönemde nasıl anlaşıldığını da vurgulamaktadır: "[A]lafranga, yani rahat yaşamak" (Ahmet Mithat Efendi, 2015, s. 17). Bu amaçla evini satıp alafrangalığın hüküm sürdüğü Tophane'nin Beyoğlu'na yakın bir semtine taşınır. Cevat Bey'in ise sürdüğü sefahat hayatı alafrangalık amaçlı değildir. Onun bütün özellikleri alafranga tipin şablonuna uyar fakat Felâton Bey'deki bilinç onda yoktur.

Cevat Bey'in yaşayış tarzı doğal olarak sadece kendisini değil ailesini de müşkül durumda bırakmaktadır. Felâton Bey'de olmayan bir durumdur bu. Çünkü onun anne babası ölmüş, kız kardeşi evlenmiş ve kendisi de bekâr bulunmaktadır. Fakat Cevat Bey evlidir. Annesi hayattadır. Ve yanında emektar hizmetlileri vardır. Bu durum onlar için de çok zordur. Gaspıralı bu durumu, evdeki yaşlı hizmetlinin gözünden Bedros Ağa'nın karısı Meryem'in Cevat Bey'in annesini ziyarete geldiğinde yaptığı karşılaştırmayla gösterir: "Şu esnada, günlerden bir gün, hanımları arzu edip Meryem Karakaşyan görüşmeye gelir. Kart Ali atalık kapıya çıkar. Meryem'in yekip (koşup) geldiği atlara ve faytona bakıp ve şu günde koca Ahmet Bey'in hanımında yemeğe ökmek (ekmek) olmadığını tefekkür edip (düşünüp) ağlar; lakin, künleyip (kıskanıp) değil, canı ve gönülü acıdığından." (Gaspıralı, 2017, s. 455). Mehmet Kaplan (2015, s. 49) "İçinde bulunduğu durumu veya gerçeği açık ve seçik olarak görmeyen insan, hayal kırıklığına uğrar." demektedir. Cevat Bey'in annesi de düzgün bir eğitim almasına gerek görmediği oğlunun yaşayış biçimini, elindeki avucundakini satıp savurmasını normal kabul ettiği için, yani alafranga yaşam tarzı sebebiyle bütün mal varlığını kaybetmesini anlayamamaktadır: "Biçare kart hanıma bu hâller pek ağır idi. Fakat neden ve nasıl olduğunu bilmeyip, 'günahımızdandır' deyü gün boyu dua ve ibadet eder idi." (Gaspıralı, 2017, s. 455).

3.6. Bilgi Sahibi Olma Zannı

Alafranga tipin özelliklerinden biri de bilgi sahibi olmamasına rağmen kendisini etrafındaki insanlardan üstün görmesi ve onlara bilgiçlik taslamasıdır. Roman ve hikâyelerde yazarların eleştirdiği konulardan biri olan bu durum Ahmet Mithat Efendi tarafından mizahi olarak yansıtılırken İsmail Gaspıralı'da kısa ama kesin bir şekilde ifade edilir: "Cevat Bey, hem beyzadelik ile mütekebbir (kibirli) hem kendini bilici ve 'malumatlı' zanner idi. Çünkü pederi kâğıt oyunu (kumar) bilmez idi. Cevat öğrenmiş idi. (...) Nizamât-ı devletten (devletin yasalarından) beş-on madde görüp hıfz almış (ezberlemiş) idi! Bunlara göre kendini ehl-i hukuktan (hukukçu) zanner idi." (Gaspıralı, 2017, s. 454).

Bu tipler bir çeşit hayal âleminde yaşamaktadırlar. Fazıl Gökçek (2012, s. 123) bu tipleri Don Kişot'a benzetir. Özellikle Felâton Bey'in bu kahramanlardan biri olduğunu söyledikten sonra bu tipler için "Her şeyi bildiğine, herkesten daha akıllı olduğuna inanır. Sonunda gerçeklerle yüz yüze geldiğinde artık bütün servetini tüketmiştir." tespitinde bulunmaktadır. Gerçekten de Felâton Bey gibi Cevat Bey de hikâyenin sonunda bütün servetini tüketmiş ve eski kethüdalarının oğluna muhtaç duruma gelmiştir. Fakat onun Felâton Bey'den bir farkı vardır; gerçeklerle yüz yüze geldiğinde bile tıpkı annesi gibi bunun nedenini anlamaz. Felâton'daki bilinç onda bulunmaz.

Sonuç

Sonuç olarak Ahmet Mithat Efendi'nin *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanının başkişilerinden biri olan *Felâton Bey* tipinin taşıdığı alafranga özellikleri İsmail Gaspıralı'nın *Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Karakaşyan* hikâyesindeki *Cevat Bey*'in şahsında da görmektediriz. Cevat Bey, Felâton Bey'in aksine, açık bir şekilde Batılı/alafranga olmak için çaba sarf eden biri değildir. Fakat aldığı yetersiz eğitim ve ailesi tarafından serbest bir şekilde yetiştirilmiş olması onun tipik alafranga özellikler göstermesine yol açmıştır.

Ahmet Mithat Efendi *Felâton Bey ile Rakım Efendi* romanında yanlış Batılılaşma ile doğru Batılılaşmayı karşılaştırır. Romanda yer alan gerçek Batılı karakterler hakem görevi görerek okuyucuya hangisinin doğru örnek olduğu gösterilir. Ahmet Mithat Efendi'nin romanında olduğu gibi Gaspıralı'nın hikâyesinde de gerçek Batılı karakterler hem okura hem Cevat Bey'e doğruyu göstermektedir. Alafrangalığı anlatan eserlerde "Felâton Bey" şablonu tekrar etmiştir. Aynı şablonu İsmail Gaspıralı Cevat Bey örneğinde kullanmış fakat bu karakteri fazla işlememiştir. Onun esas üzerinde durduğu konu eğitim sorunudur. Yanlış Batılılaşma/Alafrangalık ise onun bir neticesi veya Gaspıralı için tali sorundur.

Felâton Bey ile Rakım Efendi romanında Ahmet Mithat Efendi hiciv yolunu kullandığı için romanın arka planında mizahi tonlar görülmektedir. Yazar romanı sosyal eleştiri amacıyla işlevsel olarak kullanmıştır. Romanın didaktik bir amaç güttüğü açıkça anlaşılrsa da Ahmet Mithat, alafranga tip eleştirisini ustalıkla işlemiştir. Fakat Ahmet Mithat Efendi roman boyunca metne müdahale ederek okura yalnız olmadığını hissettirir. İsmail Gaspıralı ise roman yerine bir hikâye kurgulamış ve bu hikâyeyi de detaylı işlememiştir. Dolayısıyla kullandığı dil, okura anlatmak istediği durumu doğrudan göstermeye yöneliktir. Bu sebeple Ahmet Mithat gibi hiciv yolu ile anlatım Gaspıralı'nın bu hikâyesinde yer almaz.

Felâton Bey Batı medeniyetini yanlış idrak etmiş bir tip olarak görülse de bu tipin oluşumunda babasından kaynaklı bir eğitim ya da eğitimsizlik sorunu göze çarpar. Ahmet Mithat'ta eğitim yoluyla gelişmek yerine sadece görünüş ve yaşayış tarzını

değiştirmenin Batılılaşma olduğu düşüncesine sahip alafranga eleştirisi vardır. Gaspıralı da aynı fikri savunur fakat bunun suçunu anneye yükler. Aslında Gaspıralı, eğitimin sadece erkekler için değil kadınlar için de ne kadar önemli olduğunu, eğitimsiz annelerin çocuklarının geleceğini ne hale getirebileceği de anlatmaktadır.

Ahmet Mithat yanlış Batılılaşmış tipin karşısına doğru olarak Doğu-Batı sentezi bir tip yerleştirerek millî kimliği kaybetmeden modernleşmenin mümkün olduğunu göstermek istemiştir. Bu fikir Gaspıralı'da görülmemektedir. O başka hikâyelerinde (Darürrahat Müslümanları gibi) bu sentezin güzelliklerini göstermiş olmasına ve bu fikri savunmasına rağmen incelediğimiz hikâyede sadece eğitimsizliğin, tembelliğin, müsrifliğin, eğlence düşkünlüğünün, yalan söylemenin kısacası alafranga bir hayata (yanlış Batılılaşmaya) neden olan unsurların insanı ne hâle getireceği ile bunların yerine eğitimin, çalışkan olmanın, dürüstlüğü, tutumluluğun önemi üzerinde durmuştur.

Kaynakça

- Ahmet Mithat Efendi (2015). *Felâhî Bey ile Rakım Efendi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akpınar, Y. (2017). İhmal Edilmiş Bir Yazar. İsmail Gaspıralı, *Seçilmiş Eserleri 1, Roman ve Hikâyeleri* (ss.17-80). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gaspıralı, İ. (2017). *Seçilmiş Eserleri 1, Roman ve Hikâyeleri* (haz. Yavuz Akpınar, Bayram Orak, Nazım Muradov). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gaspıralı, İ. (2016). Rusya Müslümanları. *Seçilmiş Eserleri 2, Fikrî Eserleri*, (Neşre Haz. Yavuz Akpınar) (ss. 77-121). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gökçek, F. (2012). *Küllerinden Doğan Anka Ahmet Mithat Efendi Üzerine Yazılar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Gökçek, F. (2013) Ahmet Mithat Efendi ile İsmail Bey Gaspıralı Arasındaki İlişkiler. *Uluslararası İslamla Yenileşme ve Birlik -I- İsmail Bey Gaspıralı Kongresi "Dilde Birlik, Fikirde Birlik, İşte Birlik" Bildiri Kitabı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 175-183.
- Gökgöz, S. S. (2014). 19. Yüzyılda Türk ve Müslüman Dünyanın 'Ahval'i Üzerine: İsmail Bey Gaspıralı'nın Siyasî Yazılarında Çağ Yorumu. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 382-444.
- Kaplan, M. (2006). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar II*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2015). *Hikâye Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Mardin, Ş. (2018). Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma. *Türk Modernleşmesi-Makaleler IV* (ss. 21-79). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2015). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1, Ahmet Mithat'tan A. H. Tanpınar'a*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okay, M. O. (2017). *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Mithat Efendi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Seitvanieva, G. (2013). İsmail Bey Gaspıralı'nın Edebî Eserlerinde Gösterilen Meseleler 'Ahmet Bey Taşkesenli ve Bedros Ağa Qarakaşyan' ile 'İvan ve Süleyman' Hikâyeleri Misalinde. *Uluslararası İslamla Yenileşme ve Birlik -I- İsmail Bey Gaspıralı Kongresi "Dilde Birlik, Fikirde Birlik, İşte Birlik" Bildiri Kitabı*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 45-53.
- Şemseddin Sami (2015). *Kamus-i Türki*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2013). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yay.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr>, [Erişim Tarihi: 31.10.2023].

Uçman, A. (2002). Türk Romanında İlk Alafranga Tip: Felâton Bey. *Kitap-lık Dergisi*, 2002-4(54), 140-147.